О.О.Лебедюк

ВДОСКОНАЛЕННЯ БІБЛІОТЕЧНО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В БІБЛІОТЕЦІ ВНЗ

В статье рассматриваются современные формы и методы библиотечно-библиографического обслуживания в библиотеке ВУЗа. Подчёркивается важность компьютеризации библиотек.

Modern forms and methods of library–bibliographic service in the university library are being considered. the impontance of computerizing of libraries is stressed.

Актуальність роботи. Бібліотека займала і займає одне з провідних місць в системі задоволення потреб в соціальній інформації. Виконання бібліотекою своїх функцій відбувається за допомогою здійснення нею її специфічної діяльності, тобто – перш за все бібліотечно-бібліографічного обслуговування. Упровадження нової техніки в практику бібліотеки ВНЗ розширює її можливості, обумовлює перегляд концепції обслуговування користувачів. В наш час бібліотека ВНЗ поряд із обслуговуванням своїми фондами забезпечує доступ до зовнішніх інформаційних ресурсів, глобальних інформаційних мереж. Протягом історії існування бібліотек задоволення потреб особистості відбувалося в різних формах. За формою, тобто організацією задоволення потреб, засобами подання інформації, функціональними особливостями різних підсистем

бібліотеки, відбувалося розгортання цього напряму діяльності бібліотек від обслуговування по запитам, забезпечення на основі аналізу інформаційних потреб до інформаційного сервісу. Ці форми можна розглядати як певні рівні еволюційного розвитку бібліотечної діяльності із задоволення суспільних інформаційних потреб. Розвиток та запровадження сучасних інформаційних технологій неминуче впливають на всі аспекти інформаційної діяльності, в тому числі на форми та методи бібліотечно-бібліографічного обслуговування та інформаційного забезпечення. Формуються нові напрями інформаційної роботи в бібліотеці, які вже не можна визначити як бібліотечне обслуговування чи інформаційне забезпечення, ще потребує певної конкретизації цих понять. У змісті поняття "бібліотечне обслуговування" в основному вкладається ідея надання інформації чи інформаційних послуг. У змісті поняття "інформаційне забезпечення" присутня підготовка спеціальної інформації чи ресурсів та мети їх використання користувачами. Зараз користувач, не приходячи в бібліотеку, може отримати весь спектр послуг та ресурсів бібліотеки чи оформити замовлення на надання разових чи постійних інформаційних сервісів.

Таким чином, можна відмітити, що цій сфері формується новий напрям інформаційної діяльності з підготовки та надання інформаційних ресурсів та послуг, можливості якого, з одного боку, в певній мірі ширші від того, що містить поняття "бібліотечне обслуговування" та "інформаційне забезпечення"; з другого – практично поєднує їх, робить їх такими, що є нерозривно пов'язаними.

Серед бібліотечних працівників, дослідників велика увага приділяється бібліотечно-бібліографічному бслуговуванню, яке при трансформуванні зазнало змін, а саме розглядаються зміни на еволюційних рівнях: як змінились послуги, які потреби користувачів, які сили приділяють для задоволення запиту тощо. Ці питання знайшли відображення в працях Ільганаєвої В.О. [7], Давидової І.О. [4], Брежнєвої В.В. [2], Дворкіної М.Я. [5], Калібердн Н. [8], Лучанської В.В. [10], Пашина А.І. [12].

Мета роботи: Розглянути трансформаційні зміни, які відбуваються в бібліотечно-бібліографічному обслуговуванні в бібліотеці ВНЗ.

Одним із основних завдань розвитку системи обслуговування користувачів на сучасному етапі є перехід до комплексного бібліотечно-інформаційного обслуговування в автоматизованому режимі, що включатиме: запис користувачів, їх довідкове

обслуговування, замовлення документів та реєстрація видачі, повернення видань.

Кардинальне покращення бібліотечного сервісу значною мірою залежить від запровадження нових комп'ютерних технологій, електронних форм розповсюдження інформації. Але практика свідчить, що традиційні друковані форми не втрачають своєї актуальності.

Бібліотеки необхідно оснастити засобами, що дозволяють здійснювати пошук, видачу, повернення документів на місце зберігання, контроль за їх наявністю, заборону несакціонованого виносу, автоматизовану підготовку відповідей із зазначенням їх причин, а також повідомлення про запис користувачів у чергу на отримання необхідного видання.

На прикладі Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського можна простежити бібліотечне обслуговування в автоматизованому режимі. Під час замовлення видань в автоматизованому режимі виконується в автоматизованому режимі виконується формально-логічний контроль за інформацією в ЕОМ та перевірка на зайнятість документів. Інформація про запит на документ друкується на принтері в формі замовлення, згідно з яким здійснюється пошук документа та реєстрація його видачі у читальний зал або на абонемент.

Безперечно, перевагою електронного замовлення є оперативність виконання, скорочення процедури оформлення порівняно з традиційним рукописним замовленням. Крім того, на принтер можуть надходити запити з будь-якого персонального комп'ютера, підключеного до Інтернету.

Автоматизований запит на бронювання видань дає додаткові сервісні можливості. Користувач може замовити видані документи, при поверненні їх на місце зберігання автоматизована система інформує бібліотекаря про інші запити, що надійшли на це видання, і про необхідність його бронювання.

Сутність електронної видачі полягає в закріпленні (реєстрації) конкретного примірника документа за конкретним номером читацького квитка. Інформація в ЕОМ надійно захищена на період до моменту повернення видання на місце його зберігання [8, с. 19].

Оновлення і збагачення функцій інформаційного консультанта повинні йти у нерозривному зв'язку зі зміною всієї філософії обслуговування при посиленні акцентів на його індивідуалізації, переході від формування баз даних для широкого кола абонентів до

організації спеціалізованих, майже персональних баз даних (БД), інформаційних систем, які враховують потреби конкретного замовника щодо тематики, виду, мови, формату, структури тощо. Тобто, сучасна практика диктує необхідність врахування таких категорій читацького інтересу, як особливий і поодинокий. Посилення акценту на індивідуалізації обслуговування не виключає, а навпаки, дає поштовх до узагальнення і врахування потреб сучасного суспільства, які детермінуються в реальних потребах кожного з його індивідів. Це зумовлює необхідність подальших досліджень новітніх тенденцій бібліотечного обслуговування в контекстному представленні зв'язку особистісного і соціального.

Таким чином, можна стверджувати, що сучасній бібліотеці ВНЗ як інформаційному центру для задоволення потреб користувачів, створення нових видів послуг потрібні фахівці нової формації. Сьогодні виникає потреба в бібліотекарях-аналітиках, адміністраторах БД, маркетологах, менеджерах та ін.

В останні кілька років інтерес практиків викликають проблеми надання користувачам доступу до електронних документів, що зберігаються у фондах бібліотек, і супутні цьому питання комплектування й створення оптимальних умов для використання цих документів, а також інформаційного обслуговування користувачів за допомогою Інтернету.

В умовах активного запровадження нових комунікаційних систем роль бібліотеки ВНЗ як інформаційного центру різко зростає. Адже саме вони мають значний обсяг електронних інформаційних ресурсів бібліографічних, повнотекстових БД – і надають можливість для їхнього використання.

Великий інтерес у користувачів бібліотек викликає робота з повнотекстовими базами даних. Звісно, можливість негайно одержати необхідну інформацію з мінімальними затратами на її пошук – це дуже зручно. Тому одним із головних завдань є активне і якісне поповнення фонду електронними БД, створення оптимальних умов для їхнього використання [7, с. 35].

У більшості країн світу зараз з'являються незвичні для нас інформаційні масиви, де поруч із бібліографією присутня інша різнопланова за змістом та формою інформація. Це електронні екскурсії, бібліографічні довідники, путівники по підприємствах і організаціях. Такі інформаційні ресурси користуються великим попитом у населення і заслуговують на увагу бібліотек України.

Сьогодні впровадження телекомунікаційних засобів інформації наблизило бібліотеки до читачів, що знаходяться в територіальній віддаленості [1, с. 32].

Надання послуг користувачам через веб-сайт стало звичним явищем для тих бібліотек, які мають доступ до Інтернету. Це пошук в електронному каталозі, електронна доставка документів, розміщення загальних відомостей про бібліотеку [6, с. 66].

Проте зараз розпочався новий етап – запровадження обслуговування віртуальних користувачів. Такі тенденції спостерігаються і в нашій країні.

Служба "Віртуальна довідка" є частиною інформаційного сервісу бібліотеки. "Віртуальна довідка" направлена на максимальне задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотеки ВНЗ.

Віртуальна довідка – це відповідь на разовий запит віртуального користувача, що містить бібліографічну та (або) фактографічну інформацію і здійснюється в інтерактивному режимі. Віртуальним користувачем вважається особа, яка зареєструвалася на сторінці "Користувач" служби "Віртуальна довідка" сайту бібліотеки.

Види віртуальних довідок:

1. Бібліографічна:
- адресна бібліографічна довідка (бібліографічна довідка, що визначає наявність та (або) місцезнаходження документа);
- тематична бібліографічна довідка (бібліографічна довідка, що містить бібліографічну інформацію з визначеної теми);
- уточнююча бібліографічна довідка (бібліографічна довідка, що визначає та (або) уточнює елементи бібліографічного опису, які відсутні або перекручені в запиті користувача).
2. Фактографічна (містить фактичні дані з різних інформаційних ресурсів).
3. Змішана (містить бібліографічну та фактографічну інформацію).

Бібліотека не виконує віртуальні довідки, якщо:
- завдання виходить за межі технічних чи організаційних можливостей бібліотеки;
- зміст інформаційного запиту не відповідає морально-етичним нормам;
- запит пов'язаний з комерційною посередницькою діяльністю;
- запит суперечить чинному законодавству України.

Інформаційно-бібліографічний апарат для виконання віртуальної довідки:

1. Традиційний довідково-бібліографічний апарат бібліотеки:

1.1. Довідкові та бібліографічні видання.
1.2. Система каталогів і картотек.
1.3. Фонд виконаних довідок.
1.4. Офлайнові бази даних.

2. Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки віртуальних ресурсів:
2.1. Спеціалізовані продукти (онлайнові каталоги та бази даних)
2.2. Онлайнові довідкові ресурси (енциклопедії, довідники, словники, "перекладачки" – онлайнові програми-перекладачі текстів).
2.3. Сайти тематичних списків веб-ресурсів.
2.4. Електронні ресурси віртуальних бібліотек.
2.5. Ресурси онлайнових бібліотек електронних журналів.
2.6. Каталоги веб-сайтів універсального (сайти великих книжкових видавництв, агентств новин, промислових корпорацій, наукових центрів, державних організацій), галузевого (торгівельних палат, музеїв, спортивних клубів і туристичних фірм), тематичного характеру.
2.7. Пошукові системи та інформаційні шлюзи Інтернет [3, с. 18].

Ставити запитання користувачі бібліотеки КДПУ можуть: трьома мовами – українською, російською, англійською.

Джерелами інформації для відповіді на запит служать як традиційні, так і електронні джерела. Деякі ВД відсилають до мережі Інтернет.

Бази даних майже всіх ВД мають інформацію щодо запитів користувачів, відповідей на них бібліографів (операторів), дату та порядковий номер запиту. Архів запитів зберігається, до нього можуть звертатися всі користувачі ВД, є можливість скористатися вже готовою відповіддю.

У зарубіжних колег вже з'явилася така форма, як обслуговування користувачів у режимі чат. Це ще один напрям діяльності бібліотек, котрий розвивається дуже інтенсивно [9, с. 90].

Чат-обслуговування є однією з форм довідкового обслуговування і передбачає безпосереднє спілкування віддалених користувачів із бібліографом у режимі реального часу. Це дозволяє швидко виконувати запити, ніби такий діалог відбувається безпосередньо у бібліотеці. При цьому користувач знаходиться не у читальному залі, а вдома, у вузі, на робочому місці.

І якщо обслуговування через електронну пошту вимагає часу, то чат-обслуговування дозволяє обмежитися текстовим повідомленням

між взаємодіючими сторонами зі швидкістю, що не перевищує 10 секунд.

Безумовно, сучасні форми обслуговування залежать від рівня комп'ютерного і програмного забезпечення, а технологічною основою чат-обслуговування є спеціальне програмне забезпечення.

Ці програми підтримують передусім чат-листування і електронну пошту, що забезпечують виконання бібліографами запитів віддалених користувачів.

Таким чином, сучасна практика обслуговування в електронному оточенні вимагає від бібліотеки ВНЗ перепрограмування процесів задоволення суспільних потреб в інформації і знанні. Моделі обслуговування також змінюються. У бібліотеках вийшли в практику обслуговування такі нові форми як: ВДС, електронні читальні зали, Інтернет-центри, чат-обслуговування та інше. Формується єдиний інформаційний простір, в якому забезпечення, інформаційний сервіс відповідають вимогам інформаційно-орієнтованого обслуговування і задоволенню потреб в інформації і знанні.

Потрібні подальші науково-аналітичні спостереження трансформацій діяльності бібліотек ВНЗ з надання бібліотечно-бібліграфічних послуг.

Література

1. Бабичева Е. Современные технологии – современное обслуживание // Бібл. форум України. – 2005. – №1. – С. 32-33.
2. Брежнева В.В. Информационные услуги: особенности й классификация В.В.Брежнєва, В.А.Минкина // Современное библиотечно-информационное образование: Учеб. Тетради. – Вып. 1. – СПб, 1996. – С. 33-48.
3. Варюхина Л. Виртуальная справочно-информационная служба библиотек // Бібл. форум України. – 2005. – №2. – С. 17-20.
4. Давидова І.О. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві: Монографія. – Х., 2005. – С. 15-38.
5. Дворкина М.Я. Библиотечное обслуживание как система: Учеб. пособие. – М.: МГИК, 1991. – 162с.
6. Збаровская Н.В. Способы эффективного обслуживания // Библиотека. – 2005. – №3. – С. 63-69.
7. Ільганаєва В.О. Бібліотека в сучасному інформаційному середовищі: основні стратегії розвитку Вісн. ХДАК. – Х., Вип.1. – 1999. – С. 30-38.

8. Каліберда Н. Інформаційний консультант наукової бібліотеки: трансформація функцій // Наук. пр. Нац. Бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – К., 2003. – Вип.11. – С. 18-25.
9. Крепкова Е.Л. Изменение структури информационного сектора: библиотеки й новые технологии // Библиотеки за рубежом: – СПб, 1997. – С.88-98.
10. Лучанська В.В. Інформаційно-бібліотечне обслуговування екологічною інформацією Кримського регіону // Вісн. кн. палати. – 2002. – №12. – С. 25 - 26.
11. Пасмор Н.П. Документно-інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу // Вісн. кн. палати. – 2002. – №11. – С. 27-28.
12. Пашин А.И. Новый взгляд на инновационную деятельность библиотек // НТБ. – 2005. – №8. – С. 73-78.

Т.В.Андріанов

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ

Формирование здорового образа жизни студенческой молодежи должно происходить согласно современной технологии к самостоятельным занятиям физическими упражнениями.

Healthy life style formation of student youth to put into effect according current training method to self – dependant physical training lessons.

Актуальність. Відродження духовності нашого народу: його історичні традиції, здоровий спосіб життя, формування теорії знань, що формують фізичний розвиток, фізичну підготовку, самовдосконалення, у час становлення незалежної Соборної України є особливо актуальним у формувані свідомості молоді.

На сьогодні провідні теоретики сфери фізичної культури і спорту вважають, що теоретичні знання мають бути поставлені на реальну основу, що відповідають культуро-творчому освітянському процесу та сучасним педагогічним положенням. Практика навчання та виховання потребує активного мислення і володіння цілісної системи знань: моделювання, проектування, діагностики свого власного здоров'я та ведення здорового способу життя [2, 3, 5, 6].

Метою дослідження становить: теоретичний аналіз, узагальнення даних науково-методичної літератури та вивчення

передового досвіду, вдосконалення існуючих методик, вивчення можливості та ефективності застосування цих методик на практиці.

Завдання роботи:

1. Визначити мотиваційні пріоритети до здорового способу життя студентів.
2. Дослідити особливості навчального процесу з формуванню здорового способу життя студентів.
3. Розробити та апробувати методику, що забезпечує рухову активність, можливості і здібності до здорового способу життя студентів.

Результати дослідження. Наші спостереження та аналіз літератури з теорії і методики фізичного виховання дають можливості з'ясувати, що процес формування здорового способу життя студентів найменш вивчений аспект, немає сутності цієї закономірності, а також зміст та форми впливу.

Усе вищесказане повинно бути закладене у відповідних педагогічних технологіях і методиках навчання. Сучасну фізичну культуру необхідно розглядати не тільки з точки зору, як фізичні вправи до спортивних досягнень, а як одну з сторін різноманітних шляхів і умов формування здорового способу життя у студентів. З'явилася велика кількість методик, які з часом свого розвитку вдосконалювалися та придбали специфічний зміст. Треба відмітити, що державна система тестів і нормативів є основою нормативних вимог до фізичної підготовленості студентів, як критерію фізичного здоров'я, але вона ще не стала запорукою і не дає позитивного напрямоку до формування здорового способу життя студентів [1, 4].

Потреба до здорового способу життя не з'являється сама по собі, її треба виховувати та стимулювати як у навчальних, так і позанавчальних заходах.

Розуміння значення ролі здорового способу життя для укріплення та підвищення працездатності приводить до впровадження в навчальний процес самостійних занять фізичними вправами, які спрямовані до формування рухової активності, як фактор її підготовки до життєдіяльності через оптимізацію фізичного стану. Звідси головним напрямком пошуку є – створення оптимальних умов та понять, які характеризують явища, пов'язані з усвідомленим використанням рухової діяльності. З метою створення теоретичних знань у студентської молоді важливим є розуміння ними основних понятійних категорій: фізична культура, фізичне виховання, фізичний розвиток, фізична підготовка, система фізичного виховання, спорт. За

своєю природою ці категорії призвані у сукупності відтворювати теоретичні загальні закономірності, що впроваджують принципи, методи, засоби в практику виховання здорового способу життя.

У цьому контексті слід зауважити, що завданням фізичного виховання є розвиток фізичних якостей та здібностей до окремих фізичних вправ, формування чітких координаційних рухів, виховування психолого-соціальних та духовних положень, які б сприяли розвитку пам'яті, сприйняття, уявлення, мислення тощо.

Щоб виховувати та самоудосконалювати самого себе, потрібно, в першу чергу, пізнати себе, адже відомо, що наслідки занять фізичними вправами на організм студента, який займається, можуть бути як корисними, так і негативними, якщо фізичні вправи неадекватні до сприйняття. Саме тому без систематичного медичного та самоконтролю неможливо розв'язати оздоровчі задачі занять фізичними вправами. Самоконтроль, самопізнання, самооцінка, саморегуляція, самоспостереження, самовиховання, самозвіт в процесі фізичного виховання сприяє вихованню самоосвіти, тобто самостійно набувати знання про форми та зміст фізичних вправ, закономірності рухової діяльності, а також реєструвати показники функціонального стану організму. Питання самоосвіти в теорії та методиці фізичного виховання розроблено ще не досить достатньо, однак практика показує значимість володіння методиками визначення фізичного стану за показниками самоконтролю.

Фізична культура – це сукупність досягнень суспільства у створенні та раціональному використанні матеріальних та духовних цінностей фізичного виховання і умов цілеспрямованого вдосконалення людини. Фізичне виховання – це специфічний соціально-організований педагогічний процес, який спрямований на вирішення конкретних завдань, і має два напрямки - фізична освіта та фізичне вдосконалення організму людини. Фізична освіта – це вміння керувати рухами свого тіла і окремими його частинами, як у просторі, так і в часі, тобто фізична освіта це теоретичні та практичні знання з використанням рухових вмінь та навичок у різних життєвих умовах. Фізичне вдосконалення – це розвиток фізичних якостей, здібностей та формування рухових умінь і навичок.

Для того, щоб студенти добре запам'ятали практичну спрямованість фізичних вправ та теоретичні знання, їх зв'язок з формуванням здорового способу життя, а також взаємозв'язки з антропометричними даними (зріст, вага тіла, овхвати частин тіла, життєва ємкість легень, динамометрія, станова сила),

морфофункціональними показниками систем і органів людського організму (серцево-судинна, дихальна, центрально-нервова система, система травлення та виділення) і у них виникло бажання та вміння випробування нових знань на практиці, потрібна ціла система позанавчальної, науково-методичної та науково-дослідної роботи.

Ця робота повинна мати системний характер у вигляді проведення конкурсів, олімпіад, показових виступів тощо. На кожному етапі і з різними категоріями студентів ці задачі розв'язуються диференційовано. Так, формуючи та розвиваючи у студентів інтерес та потребу до фізичної освіти необхідно підняти значимість взаємозв'язку викладач – студент, а для цього широко застосовувати індивідуальні заняття відкритої думки кожного, хто бере участь у цих практичних заняттях за такою схемою: доступний зміст навчального матеріалу; ставлення самого педагога до того, що він хоче надати та навчити студента; ставлення студента до педагога та його авторитету; створення необхідних умов, що стимулюють процес самовиховання, самопізнання, самовивчення і т.ін.

Відомо, що обсяг рухової активності за тиждень у студентський вік повинен бути 6-10 годин, але за навчальним планом він становить лише 4 години, що знижує значимість оздоровчого напрямку фізичного виховання в неможливості уникнути дефіциту фізичної активності. Не випадково стародавні люди вважали: "Рух здатний замінити всі на світі ліки, але жоден з ліків не замінить рух", тому і рухова активність педагога повинна бути зразком, адже педагогічний принцип: перш ніж пред'явити вимоги студенту, викладач повинен пред'явити її самому собі, тоді вони охоче сприймаються та підтримуються.

Організація навчального процесу в нашому експерименті дало помітний ефект: поглиблення і вдосконалення знань про рухову активність стали одним з найбільш цікавих етапів як навчальних, так і тренувальних (поза навчальних) занять, у студентів виникла потреба в більш складних за змістом фізичних вправах, з'явилася потреба до самоосвіти.

Таким чином, здоровий спосіб життя є головним фактором у житті студентів, де педагог є невидимим диригентом цього складного процесу. Отримані дані показали, що педагогічне завдання фізичного виховання у вищій школі ще не стало основою формування здорового способу життя. Особливо значущою стає реалізація даного завдання, коли відсутні позитивні результати їхнього виконання, адже за умов навчальної програми основними вимогами є розвиток фізичних

якостей, тому виникає необхідність удосконалювати як навчальний план, програму з фізичного виховання студентів, так і Державну систему тестів і нормативів. Виходячи з вищевикладеного, можна зазначити, що управління процесом формування здорового способу життя студентів – це складний психолого-педагогічний процес, який характеризується певним ступенем володіння теорією і методикою фізичного виховання досвідом виховання і навчання студентів, має певні етапи і різноманітні чинники. Бажано впроваджувати в навчальний і позанавчальний процес нові форми організації фізичного виховання, що спрямовані на формування здорового способу життя студентів, такі як: конкурси, олімпіади, індивідуальні заняття тощо.

Подальші дослідження спрямовані на вивчення життя студента, його образу, способу, рівня, стилю, укладу та інше.

Література

1. Андріанов В.Є. Духовний потенціал фізичної культури //Актуальні проблеми фізичного виховання і спорту: Матеріали наук-практ. конф. – Харків, 2005. – С. 88.
2. Булич, Муравов И.В. Здоровье человека. – К.: Олимпийская литература, 2003. – 424 с.
3. Вейнберг Р.С., Гоулд Д. Психологія спорту. – К.: Олімпійська література, 2001. – 334 с.
4. Раевский Р.Т. Пути и средства формирования здоровья молодежи в современном обществе // Молодость на пороге третьего тысячелетия: поиск приоритетов: Материалы междунар. научн.-практ. конф. – Одесса, 1995. – С. 51-52.
5. Теория и методика физического воспитания / Под ред. Т.Ю.Круцевич. – К.: Олимпийская литература, 2003. – Т.1. – 423 с.
6. Теория и методика физического воспитания / Под ред. Т.Ю.Круцевич. – К.: Олимпийская литература, 2003. – Т.2. – 391 с.
7. Шиян Б.М., Папуша В.Г. Теорія фізичного виховання. – Тернопіль: Збруч, 2000. – 183 с.

Ю.В.Суббота

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

В статье дан теоретический анализ исследований проблемы самостоятельной работы студентов по физическому воспитанию; приведены данные собственного социологического исследования;

показаны пути решения проблемы самостоятельной работы студентов по физическому воспитанию.

The is a theoretical analyses of the researches of the stydents' tests problem on physical bringing up; there is the information of their own sociological research; the ways of solving the problems of the students tests on physical bringing up are shown.

Постановка проблеми. Входження України в Болонський процес припускає конкретну програму дій, що складається в побудові європейського простору вищого утворення. Це безпосередньо стосується перебудови організації навчального процесу у ВНЗ. У порівнянні з європейськими вищими навчальними закладами в українських ВНЗ тижневе навчальне навантаження набагато більше. За даними літературних джерел, тижневе аудиторне навантаження українських студентів складає 34-36 годин [4, 27], а на самостійну роботу приділяється дуже мало часу; у той час як навчальний план класичного європейського зразка включає, як правило, 10-12 дисциплін (по 5-6 за семестр) і аудиторне навантаження на дисципліну складають третя година. Таким чином, тижневе навантаження студента складає, як правило, не більш 18 годин на тиждень [4, 27].

Велике тижневе аудиторне навантаження українських студентів у значній мірі позбавляє їх можливості одержувати навички самостійної роботи, а також бути підготовленим до самостійності в їхній подальшій професійній діяльності. У зв'язку з цим, Міністерство утворення і науки України орієнтує вищі навчальні заклади на зменшення тижневого аудиторного навантаження студентів і збільшення часу, що відводиться на самостійну роботу, наповнення її новим змістом [7, 5].

У літературі відзначається, що "в окремих країнах як умова нарахування кредитів висувають вимогу, щоб навчальне навантаження містило в собі 50 і більш відсотків самостійної роботи студентів" [6, с. 36]. Дана вимога викликана тим, що кардинально міняється парадигма європейського утворення. У даний час її суть зводиться до того, що "тепер уже не людини учать, а людина учиться" – тобто логіка форм навчання більший акцент робить на самостійній роботі студентів [3, с. 57].

Основою Болонського процесу є 9 основних положень удосконалювання системи вищого утворення, висвітлених у Болонській декларації та Празькому комюніке, у число яких входить і таке, як постійне навчання протягом усього життя. Дане положення ще

раз підкреслює важливість і необхідність оволодіння студентами уміннями і навичками самостійної роботи.

Аналіз публікацій з досліджуваної проблеми. Проблемі самостійної роботи учнів і студентів присвячено досить багато робіт, це роботи В.К.Буряка, М.А.Данилова, В.Готлиб, Н.Гречкиной, С.Елканова, Б.П.Єсипова, І.А.Зимньої, І.О.Огороднікова, П.І.Підкасистого й інших учених.

Незважаючи на широкий спектр досліджуваних напрямків самостійної роботи студентів вищої школи, в основному вони стосуються дидактичних проблем. Досліджень, що стосується розробки проблем організації самостійної роботи студентів з фізичного виховання, на наш погляд, ще недостатньо.

Даною проблемою тією чи іншою мірою займаються такі дослідники, як Л.І.Безкута, В.А.Хор'яков, О.Г.Шалар, С.Шумська, Н.М.Терентьєва, Л.Є.Шестерова й інші. Так, Л.І.Безкута розглядає впровадження самостійної роботи з формування культури здоров'я студентів ВНЗ у контексті Болонського процесу. В.А.Хор'яков і Л.І.Безкута розглядають проблему самостійної роботи студентів з фізичного виховання в модульній технології навчання з фізичного виховання в контексті Болонського процесу. О.Г.Шалар розглядає дану проблему з погляду реалізації одного з основних положень Болонской декларації – спонукання молоді до навчання протягом усього життя. С.Шумська розглядає організацію самостійної роботи з фізичного виховання з погляду поліпшення фізичної підготовленості, зміцнення здоров'я і фізичного вдосконалювання студентів.

Метою статті – подати теоретичний аналіз проблеми організації самостійної роботи студентів з фізичного виховання; показати результати власного соціологічного дослідження; показати основні шляхи організації самостійної роботи студентів з фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Спочатку розглянемо трактування поняття "самостійна робота" у педагогіці. Так, В.В.Ягупов вважає, що "Самостійна робота учнів – це сукупність різноманітних навчальних прийомів і дій, за допомогою яких вони самостійно закріплюють і поглиблюють раніше добуті теоретичні знання, практичні навички й уміння, а також опановують новими" [10, с. 344]. В іншому джерелі пишеться, що самостійна робота – це "форма організації навчальної діяльності, що проходить під безпосереднім або опосередкованим керівництвом учителя, під час

якої учні виконують різні по виду і рівневі завдання з метою розвитку знань, умінь і навичок і особистісних якостей" [5, с. 69].

На думку А.Алханова, самостійна робота студентів – "це важлива форма навчального процесу під керівництвом і контролем викладача, у ході якого відбувається творча діяльність по придбанню і закріпленню наукових знань, освоюються нові навички пізнання, формується науковий світогляд і особистісні переконання з використання отриманих знань і умінь у практичній діяльності" [1, с. 87-88].

А. Рубаник зі співавторами вважає, що самостійна робота – "це планована робота студентів, виконувана за завданням і при методичному керівництві викладача, але без його особистої участі" [8, с.120]. Ідентичне визначення самостійної роботи дають В.Сенашенко і Н.Жалнина [9, с. 103].

На наш погляд, самостійна робота студентів з фізичного виховання – це одна з форм навчального процесу під керівництвом викладача, що включає в себе теоретичну і методичну підготовку, формування спеціальних умінь і навичок організації і проведення різних форм занять по фізичному вихованню (ранкова гімнастика, физкультхвилинки, физкультпаузи, підвищення рівня розвитку основних рухових якостей і ін.).

У даний час у багатьох ВНЗ на заняття з фізичного виховання на першому курсі відводиться 4 години на тиждень, на другому – 2 години. Цього часу явно недостатньо для підтримки належної фізичної форми. У результаті в багатьох студентів знижується рівень рухової активності, фізичної підготовленості, збільшується маса тіла, відзначається схильність до серцево-судинних захворювань і т.д.

Виходячи з визначення, даного нами вище, можна сказати, що організація самостійної роботи зі студентами по фізичному вихованню включає три основних напрямки: одержання теоретичних знань, методичну підготовку по організації різних форм самостійних занять і практичне проведення таких занять. Коротко зупинимося на них.

Нами було проведено соціологічне дослідження серед студентів Криворізького економічного інституту (охоплено більш 400 студентів 1-4 курсів), однієї з задач якого було виявлення відносини юнаків і дівчин до самостійній роботі з фізичного виховання. Студентам було задане питання: "Чи займаєтеся Ви фізичною культурою у внеучбовій час?". Аналіз відповідей показав, що майже 80% опитаних нами юнаків і дівчин не займаються фізичною культурою або займаються нерегулярно. Це говорить про те, у

більшості студентів не сформована потреба в регулярних заняттях фізичними вправами, вони не відчули позитивного впливу занять фізичними вправами. У цілому ж це свідчить про недостатню активність у роботі над собою, відсутності бажання контролювати свій фізичний розвиток і удосконалювання.

Серед тих студентів, хто відповів, що вони займаються фізичними вправами у позанавчальний час, на першому місці виявилися прогулянки на свіжому повітрі, ранкова зарядка в приміщенні, ранкова зарядка на вулиці, оздоровчий біг (відзначили від 33% до 20% юнаків і дівчат).

Відповідаючи на питання: "Якщо Ви самостійно займаєтеся фізичною культурою, чи вистачає Вам теоретичних знань про методику тренування; змінах, що відбуваються в організмі під впливом фізичних вправ і ін.?" Позитивно відповіли близько 30% студентів; майже 40% відповіли "Вистачає, але не завжди" і 20% студентів відповіли на запитання негативно.

Як бачимо, майже дві третини студентів, що займаються самостійно фізичними вправами, мають труднощі при проведенні тренувальних занять. Незнання основ методики тренування, змін, що відбуваються під впливом фізичного навантаження в організмі, може привести до неправильного дозування навантаження, перетренуванню, небажаним змінам у серцево-судинній системі, розривові м'язів, зв'язувань та інших негативних явищ.

Важлива роль у придбанні знань з фізичної культури, методики проведення самостійних занять приділяється викладачеві фізичного виховання. Саме він дає студентам необхідні теоретичні знання як загального, так і спеціалізованого характеру: місце, роль і значення занять фізичними вправами в житті людини, методику проведення самостійних занять, техніку виконання тієї або іншої фізичної вправи, методику визначення фізичного навантаження під час занять, контроль і самоконтроль під час самостійних занять і багато чого іншого. У даному випадку викладач виконує роль діагноста, консультанта-радника, а також мотиватора – людини, що виконує не просто роль інформатора, а того, хто пропагує важливість і користь, що несуть заняття фізичними вправами. Недарма більш 40% опитаних студентів назвали викладача одним з основних джерел одержання теоретичних знань про самостійні заняття фізичною культурою. Ще більше студентів (більш 50%) відзначили, що якщо їм не вистачає знань з фізичної культури, методики проведення самостійних занять, вони б у першу чергу звернулися до педагога.

Для того, щоб самостійна робота студентів була більш ефективної, викладачам фізичного виховання необхідно проводити наступну роботу: а) діагностику рівня здоров'я студентів; б) розробку індивідуальних програм у залежності від рівня фізичного здоров'я і фізичної підготовки студентів; в) біолого-валеологічне і методичне утворення студентів; г) пропаганду здорового способу життя; д) моніторинг за станом здоров'я студентів. Одночасно він повинний відповідати таким вимогам: мати високий авторитет, вести здоровий спосіб життя, мати високу теоретичну і методичну підготовку, бути комунікабельним, здатним забезпечити у студентів формування стійких мотивацій до регулярних занять фізичною культурою.

Разом з тим, слід зазначити, що самостійна робота з фізичного виховання багато в чому залежить і від самих студентів, їхнього ставлення до занять фізичною культурою. Аналіз літератури свідчить про те, що далеко не всі студенти позитивно оцінюють позитивний вплив занять фізичними вправами, у результаті чого в них спостерігається недостатня активність у роботі над собою, відсутнє бажання контролювати свій фізичний розвиток. На думку Л.І.Безуглій, до основних труднощів, що зустрічаються у студентів у роботі над собою, відносяться дефіцит часу, відсутність завзятості і наполегливості, невміння організувати себе, але в більшій мірі – відсутність мотивів і вміння працювати над собою. При цьому мотивація самовдосконалення залежить не тільки від об'єктивних причин, але і від особистості самого студента [2, 4].

Висновки. Аналіз літератури, наше дослідження показали, що самостійна робота студентів з фізичного виховання поки що не зайняла належного місця в структурі їхньої позанавчальної діяльності. До основних причин такого стану варто віднести: відсутність завзятості, наполегливості, невміння організувати себе, слабка мотивація і невміння працювати над собою. Одним із шляхів рішення даного положення є підвищення ролі викладача фізичного виховання, що здійснював би безпосередню допомогу студентам в одержанні теоретичних знань в області фізичної культури, методиці проведення самостійних занять, контролі за станом здоров'я, формуванні стійких мотивацій до регулярних занять фізичною культурою.

Отримані результати дають підставу також стверджувати, що при організації самостійної роботи з фізичного виховання студентів важливу роль відіграють суб'єкт-суб'єктні відносини того, хто навчається і педагога. Тільки паритетна взаємодія, що базується на суб'єкт-суб'єктних відносинах, дасть позитивні результати.

Література
1. Алханов А. Самостоятельная работа студентов // Высшее образование в России. – 2005. – №11. – С. 86-89.
2. Безугла Л.І. Впровадження самостійної роботи з формування культури здоров'я студентів ВНЗ у контексті Болонського процесу // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – №3. – С. 3-5.
3. Гребнев Л. Высшее образование в Болонском измерении: российские особенности и ограничения // Высшее образование в России. – 2004. – №1. – С. 40-44.
4. Колот А. Реалізація основних принципів Болонської декларації при підготовці фахівців економічного профілю // Вища школа.– 2004. – №2-3. – С. 20-33.
5. Короткий термінологічний словник з педагогіки / Уклад. О.А.Пермяков, В.В.Морозов. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007.– 116 с.
6. Кремень В. Модернізація вищої школи України в контексті принципів Болонської декларації // Вища школа. – 2004. – №5-6. – С. 32-39.
7. Про основні завдання вищим навчальним закладам на 2005 – 2006 навчальний рік: Лист Міністерства освіті і науки України № 4.1-20 / 2366 від 04.07.2005 р.
8. Рубаник А., Большакова Г., Тельных Н. Самостоятельная работа студентов // Высшее образование в России. – 2005. – №6. – С. 120-124.
9. Сенашенко В., Жалнина Н. Самостоятельная работа студентов: актуальные проблемы // Высшее образование в России. – 2006.– №7. – С. 103-108.
10. Ягупов В.В. Педагогіка. – К.: Либідь. – 2003. – 560 с.

Р.В.Лашко

ЛІКУВАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ПРИ НЕВРОЛОГІЧНИХ ТА ПСИХІЧНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ ДІТЕЙ

В статье раскрываются вопросы лечебной педагогики у учеников с ограниченными возможностями, страдающими нервными и психическими заболеваниями.

In this article are risen the questions of the therapeutic pedagogy for the pupils with limited possibilities and suffering from nervous and mentally diseases.

Молода людина, її життя і здоров'я є найвищими соціальними цінностями держави, визначеними Конституцією України. Майбутнє держави обумовлюється забезпеченням покращення стану здоров'я населення України.

Проблема здоров'я дитини – віковічна проблема, стрижнем якої є шлях до вільного, гармонійного розвитку особистості. Протягом нинішнього сторіччя перебіг інфекційних захворювань, що негативно впливають на нервову систему, значно зменшився. Сьогодні більше уваги слід приділяти запобіганню наслідкам інфекційних хвороб, що призводять до інвалідності, викликають порушення неврологічного характеру і аномалій у поведінці дітей. Це такі захворювання, як менінгіт, епідемічний паротит, енцефаліт. Серед спадкових хвороб, що впливають на психіку, слід зазначити епілепсію, шизофренію, циклотімію, хворобу Луі-Бар, Вестфаля-Вільсона-Коновалова, Лоренса-Муна-Бідля, Тея-Сакса.

Лікувально-педагогічна робота при психічних захворюваннях залежить від психопатологічної картини захворювання, гостроти стану і віку дитини. Стосовно хворих, що перебувають у гострому психотичному стані, можливості педагогічного впливу замалі. Із закінченням психотичного стану, особливо при невеликому дефекті або при його відсутності, значення і можливості лікувальної педагогіки у процесі відновлення хворого весь час зростають. У дітей молодшого віку основне значення має подолання аутистичних і негативістичних тенденцій, розвиток мови і загальної моторики, виховання звичок охайності і самообслуговування. Ці діти потребують надзвичайно терплячого і доброзичливого ставлення. Залучення їх до колективних форм діяльності – групових ігор, музичних занять – має відбуватися без примусу, добровільно, під впливом емоційної зацікавленості. Із спостерігача дитина поступово має ставати учасником загальних ігор і занять. З цією метою в ігри та заняття слід включати елементи, що цікавлять конкретну хвору дитину. А інтереси дитини можна виявити при спостереженні за її самостійними іграми та діяльністю. Для цього їй дають пластилін, глину, набір дерев'яних кубиків, папір і олівці або ж дають змогу вільно креслити і малювати. Доцільно заняття проводити на природі, в умовах, що сприяли б позитивному емоційному стану дітей.

Лікувально-педагогічну роботу з хворими на шизофренію шкільного віку будують залежно від їх можливості продовжувати навчання. Важливо вирішити, в який клас направити хворого. Завдання ж спочатку слід давати легші, на раніше засвоєному

матеріалі. Хворого потрібно постійно хвалити і заохочувати його тенденції до навчання і корисної діяльності. Доцільно в процесі навчання використовувати методику напіфронтальних уроків. Для всіх одночасно дають порівняно просте і доступне завдання, а вимоги до відповідей пред'являються різні, такі, що відповідають можливостям і знанням кожного. Пропонують твори чи "творчі диктанти": педагог диктує схему твору чи диктанту, а хворі самостійно, творчо його доопрацьовують. Широко використовують розповіді по малюнках і картках. Корисно проводити дидактичні ігри з використанням усного рахування. У процесі подібних занять учні одержують позитивний емоційний заряд, у той же час педагог виявляє недоліки у їхніх знаннях і рівень їхніх можливостей.

Вимоги до учнів під час проведення фронтального уроку мають відповідати стану хворого. Спочатку хворий може бути присутнім на уроках лише формально і майже не навчатися, по можливості читаючи короткі оповідання, розглядаючи ілюстрації. Урок будують з урахуванням особливостей психічної діяльності хворих на шизофренію, яким властиві недостатня цілеспрямованість, розсіяна увага, недоладність і химерність мислення, зниження психічної активності і в той же час нерідко високий рівень абстрагування, добра вербальна пам'ять. Одним із корисних прийомів, що підвищують психічну активність, є фронтальна робота за типом вільних диктантів, творів, переказів, при яких головну увагу звертають на змістовну сутність роботи, розглядуваного тексту. Подібні роботи не тільки підвищують активність хворого, але й дозволяють краще розібратися в характері його психопатологічних порушень. Повторення старого матеріалу дає змогу хворому впевнитись у своїх силах, переконатись у тому, що він зможе справитись із програмою. Розбір помилок проводять з урахуванням підвищеної сенситивності деяких хворих. Ставлення хворого до занять може бути зумовлене маячними ідеями чи зневірою у своїх силах. В той же час може спостерігатись переоцінка своїх можливостей, не досить критичне ставлення до себе чи оточуючих. Починати корекцію поведінки маячного хворого можна тільки після того, як у педагога буде налагоджено контакт із ним. Після встановлення емоційного контакту можна спробувати залучити хворого у колектив, до громадсько-корисної діяльності. Уся діяльність хворого повинна підкреслювати його сильні, збережені сторони і здійснюватися у сприятливих умовах, створюваних для цього лікарями і педагогами. Навколо хворих створюється сприятлива громадська думка. Педагог постійно коригує

всю зовнішню діяльність хворого, вчить його правильних взаємовідносин з ровесниками, норм колективного життя і діяльності.

Педагогічну роботу з дітьми і підлітками, хворими на епілепсію, проводять з урахуванням інтелектуальних можливостей, специфічних змін особистості, характеру і частоти припадків, темпу інтелектуальної роботи та інших особливостей хворих. При формально збереженому інтелекті багатьом хворим важко переключатися, у них помітно знижена пам'ять. Разом з тим багато хворих посидючі, досить уважні і зосереджені, навіть скрупульозні в роботі, їх працездатність підвищена. В основі успішної педагогічної діяльності з цією групою хворих лежить індивідуальний підхід до кожного хворого. У процесі занять хворого не потрібно підганяти. Не варто сприймати тривалу мовчанку за незнання матеріалу. Інколи буває доцільно своєчасно підказати, розчленити велике запитання на більш дрібні, конкретні. Корисні часті повторення, спрямовані на закріплення пройденого матеріалу. Велике значення мають наочність матеріалу, використання зорових вражень, оскільки у таких хворих переважає зорова пам'ять. З цією ж метою корисно використовувати інсценування, в яких хворі залюбки беруть участь. Інтерес до читання художньої літератури розвивають поступово. Спочатку добираються книги з крупним шрифтом, яскравими ілюстраціями і захоплюючим сюжетом. Потім хворих поступово підводять до читання художньої літератури за програмою. У письмових роботах необхідно аналізувати характер допущених помилок і інших порушень письма, в ряді випадків вони засвідчують короткочасні виключення свідомості. У кожного хворого на епілепсію в класі має бути суворо закріплене місце, добре підготовлене до початку уроку. Перед початком занять педагог повинен ознайомитись зі станом хворого протягом часу, що передував заняттям. Для цього використовують записи в історії хвороби і в щоденнику спостережень, що їх веде середній медичний персонал. Особливу увагу слід звертати на припадки, сварки з дітьми, коливання настрою. У випадку дисфоричного настрою в процесі заняття хворому слід пропонувати легкі й цікаві завдання, хвалити його і підвищувати оцінку. У хворих на епілепсію не тільки затруднене включення в заняття, але й не менш важкий вихід з нього. При цьому не слід застосовувати безапеляційні вказівки і вимоги. Добиватися переключення уваги слід м'яко, терпляче, нагадуючи про інші приємні і потрібні види діяльності. Відвертання уваги хворих тренується заняттями лікувальною фізкультурою, музичною ритмікою, а також під час різних рухливих ігор. Вправи треба починати в уповільненому

темпі, а потім їх поступово прискорювати. Хворі на епілепсію непогано засвоюють гру в шахи, шашки, охоче беруть участь у трудових процесах, що вимагають більш однотипних дій. Разом з тим необхідно пам'ятати, що в будь-яких іграх, трудових процесах вони мало терпимі до інших хворих і часто вступають з ними в конфлікти, причому афект у них стрімкий, бурхливий. У процесі виховної роботи слід використовувати прагнення хворих на епілепсію до системи та порядку. У процесі самообслуговування вони повинні прибирати постіль, палату, клас, слідкувати за охайністю в одязі, правильно накривати на стіл, доглядати за рослинами, приводити в порядок книги. Виконання конкретних завдань приносить цим хворим велике задоволення, поліпшує настрій, зменшує можливість сутичок з іншими хворими.

Лікувально-педагогічна робота з дітьми дошкільного віку, що мають резидуально-органічні психічні розлади, має бути спрямована на підготовку дітей до школи. У більшості дітей відзначають затримку інтелектуального, мовного і моторного розвитку. Багато дітей мають рухову розгальмованість, вони важкі в поведінці, у них не досить розвинуті звички охайності, самообслуговування, порушена здатність гратися, розвивати пізнавальну діяльність. Тому спочатку цим дітям прищеплюють навички самообслуговування, найпростіші гігієнічні правила. Дітей вчать самостійно одягатися, акуратно складати свої речі, вмиватися, самостійно їсти, користуватися вбиральнею. Велику увагу приділяють розвитку загальної моторики. Займаючись у групі, діти навчаються ходити парами, одне за одним, утворювати коло, повторювати найпростіші рухи, що їх показує педагог. Це особливо важливо, оскільки багато дітей цієї групи не здатні виконувати дії на наслідування. Поступово від наслідування діти переходять до виконання найпростіших дій за словесною інструкцією "встань", "сядь", "кинь м'яча", "поскакай" тощо. У міру засвоєння простих рухів і дій у процесі занять починається робота з розвитку більш тонкої моторики, формування просторових уявлень, розрізняння правого та лівого боків. Діти навчаються гри у м'яча, скакати на одній нозі. З великою охотою вони імітують більш складні дії, наприклад, пиляння чи рубання дерева тощо.

Наступна важлива частина педагогічної роботи – включення дитини в ігрову діяльність, що в багатьох дітей викривлена чи повністю відсутня. На першому етапі дитині прищеплюють інтерес до гри з окремими предметами, а потім дітей поступово залучають до

групових ігор, що до певної міри при вивченні правил гри формує і розвиває вміння гальмувати безпосередні імпульси і дії. Від спонтанних, недирективних ігор поступово переходять до ігор, що мають цільовий характер. Так, для гальмівних і негативістичних дітей добре використовувати хорові ігри зі співами, що включають плавні рухи на фоні наспівних мотивів. Збудженим дітям пропонують ігри, які дають змогу реалізувати надлишок енергії. Рухливі ігри доцільно чергувати зі спокійними, з емоційною зацікавленістю дитини. Для дітей уповільнених, інертних використовують ігри, які розвивають здатність до переключення. Педагогу необхідно вести роботу щодо можливої компенсації відставання в розумовому розвитку, розвитку моторики, мислення, творчості. Особливе значення мають заходи з розвитку мови, які здійснюються у співдружності з логопедом. Постійно формується мова, поповнюється словарний запас. Дітей вчать висловлювати свої думки, змальовувати предмети. Моторні та ігрові дії супроводжуються їх словесним описанням. У процесі роботи діти опановують поняття кольору, співвідношення величин (великий – малий, багато – мало), просторові орієнтації. Діти починають складати кубики за зразками, будувати піраміди, будиночки. Більш тонкі рухи і вміння виконувати складні побудови розвиваються в процесі занять з мозаїкою. Ручна моторика розвивається при роботі з ножицями, плетінні тощо. Дуже корисне навчання дитини малюванню, роботи з пластиліном, де поряд з тренуванням моторики малювання і ліпка розвивають творчість, фантазію, мислення і дають важливий матеріал для клінічного спостереження за дитиною і вивчення її особливостей. При успішному навчанні дитини заняття все більше наближаються до програми масового дитячого садка. Проте заняття ведуться з урахуванням клінічного стану дитини, суворо індивідуально дозуються відповідно до її можливостей. Вся діяльність має викликати емоційну зацікавленість дитини. Дуже корисно проводити заняття на вулиці з використанням навколишніх природних чинників. Ці заняття поповнюють знання дітей про навколишній світ, рослин, тварин, явища. Значно підвищується ефективність лікувально-педагогічної роботи, коли вона поєднується з музичними заняттями і музичною ритмікою. Початковий етап музичної ритміки — найпростіші рухи під музику. Потім включають більші складні рухові акти і комплекси вправ, які розвивають моторику і тренують увагу.

Особливе значення має лікувальна педагогіка в клініці пограничних станів, при яких психотерапевтична і лікувально-педагогічна дії є головними і вирішальними в лікуванні і соціальній

реабілітації хворих. Хворі на неврози зі зниженою самооцінкою, почуттям неповноцінності, тривожними побоюваннями і страхами, зниженим настроєм, напружені у першу чергу потребують терапії середовищем. У більшості випадків при збереженому і навіть доброму інтелекті вони в процесі навчання свої можливості повністю не реалізують і часто бувають безпорадними при вирішенні тих чи інших побутових завдань. Як ніхто інший у процесі навчання діти і підлітки цієї групи потребують доброзичливого ставлення з боку вчителів, постійної, але ненабридливої і непомітної для інших учнів підтримки. Тривалість уроків для таких дітей в спеціалізованих установах має бути скорочена до 30 хв. В умовах навчання у масовій школі цим хворим доцільно давати додатковий вільний від занять день чи відпускати їх з останнього уроку. Домашні завдання повинні бути полегшеними, а звільнений час треба використовувати для загальнооздоровчих і лікувальних заходів. Навчальний матеріал слід подавати яскраво, образно, максимально використовувати ілюстрації, можливості навчального кіно тощо. У процесі проведення уроку вчитель повинен більше залучати хворого до безпосередньої участі у навчальному процесі, відволікаючи його від хворобливих переживань. Не на всі скарги хворих учителю слід реагувати, але вислуховувати хворого необхідно уважно. Відпускати дитину з занять чи вживати якінебудь інші заходи необхідно в тих випадках, коли педагог бачить, що стан хворого дійсно цього вимагає. Все викладання повинно вестися за програмою масової школи. Важливо, щоб хворі не ставали другорічниками. У лікувальних установах для таких хворих необхідно створити терапевтичну обстановку, поступово залучати їх до життя колективу, привчати до виконання громадських доручень, створювати малі групи, в яких хворі впливають один на одного позитивно.

Лікувально-педагогічну роботу з хворими з неврозоподібними розладами непроцесуального характеру будують з урахуванням наявності більш виразних, ніж при неврозах, порушень поведінки. Ці хворі важче включаються в навчальний процес, вони незібрані, неуважні, виконують завдання поспіхом, недбало. У зв'язку з цим у них часто формується шкільна неуспішність. На уроках вони можуть бути млявими, уповільненими або ж, навпаки, спостерігається рухова розгальмованість. Корекційно-педагогічну роботу з цими хворими проводять з урахуванням таких особливостей: розумове навантаження дозується, завдання будуються від міцно засвоєних, простих до більш складних. У навчальному матеріалі важливо диференціювати головне, що має бути засвоєно міцно, і те, що можна

тільки прослухати без необхідності запам'ятовування. У процесі роботи важливі постійний контроль і заохочення.

При дитячому церебральному паралічі, коли помітно страждає пам'ять, педагог повинен вишукувати шляхи, що полегшують запам'ятовування, закріплення пройденого матеріалу. Полегшує процес запам'ятовування в цих випадках активне використання зорових вражень. На заняттях широко використовують дидактичний матеріал, який готують самі хворі, наочні приладдя. Надмірна стимуляція недоцільна. Зате при астенічних станах соматичного походження стимуляція до діяльності необхідна й ефективна. При прогресуючій м'язовій дистрофії спостерігається підвищена афективна збудливість дітей, подразливість, конфліктність, інколи злостивість.

Найбільшого значення набуває лікувальна педагогіка при розладах формування особистості (конституційні та органічні психопатії, психогенні патологічні формування особистості, патохарактерологічні реакції, психо-патоподібні стани непроцесуального характеру). При цьому лікувально-педагогічна робота спрямована на корекцію патологічних особистісних реакцій, пов'язаних з психомоторною перезбудливістю і підвищеною загальною збудливістю або ж, навпаки, з загальмованістю, на ліквідацію педагогічної і соціальної запущеності і пов'язані з нею асоціальні тенденції і негативне ставлення до праці та навчання. Зусилля сім'ї, колективу, педагогів і лікарів мають бути узгодженими в корекційній роботі. Трудове виховання набуває першорядного значення. Праця повинна приносити хворому емоційне задоволення. Ритмічне повторення одних і тих самих трудових процесів заспокоює перезбуджену нервову систему і психічну діяльність дитини. Разом з тим праця використовується як засіб збагачення дитини новими звичками і знаннями. У молодшому віці діти залюбки і старанно доглядають тварин, працюють у саду. Позитивний вплив дають заняття у столярному, авіамодельному, радіотехнічному, художньому та інших гуртках. Підлітки повинні оволодіти і певними професійними навичками, проте тривалу, монотонну, одноманітну трудотерапію, яка прививає підліткам однотипні трудові звички, довгий час можна використовувати лише стосовно хворих зі зниженими можливостями. Корекційно-педагогічна робота вимагає врахування головних патохарактерологічних проявів. У групі дітей і підлітків з переважанням синдрому підвищеної афективної збудливості особливе корекційно-виховне значення мають систематичні заняття працею,

спортивні ігри, різні громадські доручення на основі довіри (але при суворому контролі), вплив колективу, аналіз неправильної поведінки в групі дітей. У процесі трудового виховання у таких дітей поступово згладжуються утриманські установки, з'являється потреба в продуктивній діяльності. До дітей і підлітків з істероїдними рисами особистості ставлення має бути рівним і стриманим. Необхідно добирати заняття, що відповідають їхнім інтересам і можливостям. Треба домагатися здолання уявлення хворого про його виключність, вчити його вміння підкоряти свої інтереси інтересам колективу, виховувати почуття товариськості, дисципліни і відповідальності.

Лікувально-педагогічні заходи проводять як у стаціонарних, так і в амбулаторних умовах. В останньому випадку вони складаються з навчання батьків правильного педагогічного підходу до хворих дітей, роботи з персоналом дитячих установ, шкільними працівниками і з психогігієнічних і психопрофілактичних заходів. Знання психологічної атмосфери в сім'ї і класі допомагає лікарю і педагогу в виборі обгрунтованих рекомендацій, спрямованих на гармонійний розвиток особистості через усунення психологічної дисгармонії.

Література

1. Антоненко Л. Школа гуманного виховання // Завуч. – 2003. –№4. – С. 23-24.
2. Кондрашова Л.В. Превентивна педагогіка. – К.: Вища школа, 2005.
3. Кузнєцов В.М., Чернявський В.М. Психіатрія. – К., – 1993.
4. Шевцов А.Г. Открытая модель социальной реабилитации людей с инвалидностью и современный мир. – 2003. – № 1.

Г.Б.Штельмах, О.В.Штельмах

ТИПОЛОГІЯ СТОСУНКІВ НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ

Авторы рассматривают различные подходы к определению понятия типологии отношений и пути их формирования в процессе повышения квалификации учителей.

The authors define different approaches to the notion of relations' typology and ways of forming them in the process of the improvement of professional teachers' skill.

Актуальність і доцільність статті зумовлені концептуальними положеннями модернізації системи педагогічної освіти в Україні. Глибокі соціально-економічні перетворення, що були проведені в Україні, розвиток ринкових відносин, підвищення ролі фахівців,